

DE JUSTITIEBAROMETER

De eerder negatieve houding van de doorsnee Belg ten aanzien van justitie kan de laatste jaren een hot item genoemd worden. Meerdere metingen werden uitgevoerd om de houding van de burger ten aanzien van justitie in kaart te brengen. Enkele daarvan zijn overheidsinstrumenten (de veiligheidsmonitor, Administratie en Planning survey), ontworpen om de overheid voor te lichten omtrent de houding van de burger tegenover de overheidsinstellingen, terwijl andere instrumenten en schalen eerder aangewend worden bij de toetsing van hypothesen in het kader van wetenschappelijk onderzoek (vb. Elchardus et al., 1998). Een equipe van de universiteit van Leuven ontwikkelde in samenwerking met een equipe van de universiteit van Luik een justitiebarometer (Parmentier et al., 2004), die de houding van de doorsnee burger ten aanzien van justitie in kaart brengt. Deze barometer kwam tot stand in het kader van een DWTC-contract. In een eerste bijdrage (Panopticon, 2004, 108-111) werden het achterliggend theoretisch model en de constructie van de vragenlijst voorgesteld. In deze bijdrage worden enkele aanvullingen aangebracht en worden de resultaten kort besproken.

1. Constructie van de justitiebarometer: het achterliggende theoretische model

Het construeren, afnemen en interpreteren van surveys dient te voldoen aan de hoogste eisen van wetenschappelijke en methodologische rigueur, en aan deze regel is in de meeste populaire polls en zelfs 'wetenschappelijke' enquêtes helemaal niet voldaan. De gebruikte instrumenten moeten meer zijn dan een reeks vragen, op een eerder pragmatische manier verzameld, en aan de selectie van deze vragen dient een conceptueel model ten grondslag te liggen. Zeker de 'overheidsinstrumenten' lijden op dit vlak vaak aan grote theoretische bloedarmoede. In de justitiebarometer werden in dit opzicht conceptuele keuzes gemaakt met betrekking tot de dimensies die dienden te worden geëvalueerd, met betrekking tot het concept 'justitie', en met betrekking tot de verhouding kennis/attitude.

- Justitie verwijst in de justitiebarometer naar instituties, actoren, procedures en/of beleid, en penale en/of burgerrechtelijke aspecten van de rechtsbedeling. De instituties hebben bijvoorbeeld betrekking op rechtbanken, parketten en gevangenis; de actoren op rechters, parketmagistraten, advocaten en justitieassistenten; procedurele aspecten op de rechten van de verdediging en hoger beroep; en het justitiële beleid op de totaliteit aan regelgeving die de rechtsorde constitueert zoals het vervolgingsbeleid van de parketten, het uitvaardigen van wetten.

- In de justitiebarometer opteerden we in navolging van Toharia (2003) voor een onderscheid tussen de dimensies efficiëntie en effectiviteit enerzijds, en legitimiteit anderzijds. Efficiëntie verwijst naar de mogelijkheid om tijdig adequate antwoorden te bedenken op problemen, terwijl met effectiviteit de capaciteit om deze antwoorden succesvol te implementeren wordt bedoeld. Een succesvol instituut moet in dit geval én efficiënt én effectief zijn. Legitimiteit in deze context is het equivalent voor sociaal vertrouwen en het geloof in een instituut. Een bepaalde graad van legitimiteit is voor een instituut als justitie een noodzaak. Als rechtbanken er niet in slagen het publiek een basisvertrouwen en geloof aan te bieden, kunnen ze hun functies niet efficiënt en effectief uitvoeren. Beide basisdimensies zijn meetbaar. Om na te gaan of justitie efficiënt/effectief functioneert, worden in de justitiebarometer vragen geformuleerd met betrekking tot de professionele bekwaamheid van de rechters, hun interesse in bepaalde zaken, de middelen (onder meer personeel, faciliteiten, technologie) waarover ze beschikken, en de tijdspanne binnen dewelke vonnissen worden uitgesproken en uitgevoerd. Om na te gaan of justitie ook legitiem, met andere woorden vertrouwenswaardig en geloofwaardig, wordt geacht meet de justitiebarometer componenten als onafhankelijkheid, toegankelijkheid, onpartijdigheid en verantwoordelijkheid.

Hoewel efficiëntie/effectiviteit en legitimiteit in een evaluatie sterk met elkaar verbonden lijken,

lopen de twee dimensies niet noodzakelijk gelijk: een goede of zwakke score op één van beide betekent niet automatisch een goede of zwakke score op de andere dimensie. Zo is het mogelijk dat justitie als weinig efficiënt of effectief wordt gekenmerkt, maar toch een hoge legitimiteit geniet. Personen in deze categorie voelen zich voornamelijk teleurgesteld in de werking van het gerecht, maar blijven zich loyaal opstellen ten aanzien van het instituut. Ook het omgekeerde is mogelijk, namelijk dat burgers menen dat de efficiëntie/effectiviteit van de justitie heel hoog is, maar er niettemin weinig vertrouwen in hebben. Deze personen wankelen tussen kritiek en vervreemding. Daarnaast zijn er nog twee extreme posities: zij die justitie zowel als efficiënt/effectief als legitiem beoordelen; en zij die geen van beide aspecten vervuld zien, vervreemd zijn van justitie en er alles aan doen om er geen gebruik van te hoeven maken.

Het onderscheid tussen efficiëntie/effectiviteit en legitimiteit is zeer relevant voor beleidsverantwoordelijken. In tegenstelling tot wat meestal wordt gesteld, leidt een efficiënt/effectief werkende justitie immers niet noodzakelijk tot een hoger vertrouwen bij de bevolking. Daarvoor is duidelijk iets anders vereist.

2. Houding en kennis

Een hamvraag bij het survey onderzoek is verder of het zinvol is respondenten te bevragen die geen uitgesproken of gekristalliseerde attitude hebben tegenover het te bevragen attitudeobject, onder meer omdat ze het betrokken fenomeen niet of nauwelijks kennen. Moet men, indien men vaststelt dat het justitieel systeem te complex is en te ver van de gemiddelde burger af staat, en de gemiddelde burger dus over onvoldoende kennis over justitie beschikt, concluderen dat het bevragen van de burger over justitie geen nut heeft? Dit is een vraag die niet zomaar met ja of neen kan worden beantwoord. Wie wordt immers bedoeld met 'de burger'? Er kan in de eerste plaats een onderscheid worden gemaakt tussen vier soorten van burgers of publieken ("*publics*"; Toharia, 2003). Een eerste publiek bestaat uit de mensen die rechtstreeks beroepsmatig betrokken zijn bij het bevroegde

object. Wanneer het object justitie betreft, zijn dit onder meer de rechters, de parketmagistraten en de griffiers. Ten tweede zijn er de mensen die niet rechtstreeks beroepsmatig betrokken zijn maar zeker nog ruim geïnformeerd. Binnen het voorbeeld van justitie zijn dit de advocaten, gerechtsjournalisten, en beleidsmakers. Een derde groep zijn de 'gebruikers' of de personen die één of meerdere directe ervaringen hebben met justitie. Het vierde soort publiek bestaat ten slotte uit mensen die potentieel gebruiker zijn van het object maar nog geen directe ervaring hebben. Deze laatste groep is de enige groep die niet over kennis over justitie beschikt die mede tot stand is gekomen op basis van directe ervaringen. Men kan argumenteren dat zeker deze laatste groep niet dient te worden bevroegd vanuit hoger vermeld perspectief.

Een tweede vraag heeft evenwel betrekking op de wenselijkheid de houding van de niet ervaren burger ten aanzien van overheidsinstellingen zoals bijvoorbeeld justitie te bevragen. Aanhangers van dit perspectief stellen dat een democratie inhoudt dat alle burgers het recht hebben om hun mening over de overheidsinstellingen te laten gelden, ongeacht de ervaring die ze ermee hebben. Ze vinden bijgevolg dat de pleidooien over een democratie onzin zijn wanneer de inzichten van het publiek geen plaats krijgen binnen de beleidsvoering (Flanagan, 2003). In hun ogen betekent rekening houden met de mening van de bevolking (ongeacht de kennis terzake) niet automatisch dat het beleid al de inzichten van het publiek blind moet volgen of bevragen. Zeker dient de 'sociale legitimiteit' van justitie te worden bevroegd. Op deze manier kan men nagaan of het justitieel systeem door de hele samenleving wordt gerespecteerd, of het gehoorzaamheid verdient, en of het geloofwaardig wordt bevonden. Concreet verwijst men hier naar vragen die betrekking hebben op de rechtvaardigheid, de toegankelijkheid of de eerlijkheid van en de gelijke behandeling door het justitieel systeem. Om deze vragen te beantwoorden, hoeft men geen specifieke kennis van justitie te hebben. Het gaat er immers om hoe justitie ervaren wordt, met andere woorden om het vertrouwen dat men stelt in justitie. Inzicht

in de sociale legitimiteit is belangrijk. Wanneer immers blijkt dat justitie vanuit de samenleving niet gelegitimeerd wordt, is het voor haar onmogelijk om haar functie op een effectieve wijze uit te voeren. Om dit na te gaan, is het dan ook noodzakelijk om elk van de eerder genoemde groepen te bevragen. Het is deze argumentatie die ons overtuigde van de zinvolheid van een dergelijke enquête.

Om dit dilemma (moeten mensen zonder kennis van justitie toch worden bevestigd) werden ter voorbereiding van de justitiebarometer focusgroepen georganiseerd teneinde de kennis van de doorsnee respondent en de verstaanbaarheid van de te gebruiken concepten (procureur, substituit, onderzoeksrechter...) te meten, en de referentiekaders van deze respondent in kaart te brengen. Drie groepen van ongeveer acht deelnemers werden bevestigd: een groep deelnemers zonder ervaring met justitie, een groep deelnemers met enkel strafrechtelijke ervaring, en een groep deelnemers met enkel ervaring in een burgerrechtelijke zaak. Gepoogd werd binnen de groepen een zekere diversiteit te realiseren in termen van leeftijd, geslacht en opleidingsniveau. Ook werd een bevestiging doorgevoerd van justitieel personeel (parajustitiële medewerkers, zittende en staande magistratuur) middels face-to-face interviews. Deze focusgroepen met burgers maakten duidelijk dat justitie en zijn actoren erg onbekend zijn. Enkele illustraties. De burgers die deel uitmaakten van de groep die nog niet in contact was gekomen met justitie, en die bij een eerste contact aangaven nooit contacten te hebben gehad met justitie, bleken bij een verdere opsomming van mogelijke ervaringen toch één of meerdere contacten te hebben gehad, zoals bijvoorbeeld een contact met een vredege-recht, een handelsrechtbank of een politierecht-bank. Dit wijst er op dat mensen zich geen exact beeld kunnen vormen van welke actoren, diensten en ervaringen onder 'justitie' ressorteren, of dat bepaalde ervaringen met justitie geen blijvende impact hebben op de betrokkenen. Verder werden parketmagistraten omschreven als "de mensen die ter plaatse komen ingeval van een dodelijk verkeersongeval". Gebrek aan kennis over actoren en aan informatie over een bepaald

thema betekent evenwel niet noodzakelijk dat de betrokkenen daarover geen mening hebben. Toch werd besloten om heel gespecialiseerde actoren en sterk technische aspecten van het justitieel gebeuren uit de opinietelling te houden.

3. De justitiebarometer

De justitiebarometer bestaat uit vier delen: een algemeen luik, een burgerrechtelijk luik, een strafrechtelijk luik en een luik inzake achtergrondkenmerken. In het algemeen luik worden vragen geformuleerd die peilen naar het vertrouwen dat men heeft in justitie en andere instellingen (onderwijs, de kerk...), naar de tevredenheid met de werking van justitie in het algemeen (toegankelijkheid, garantie op eerlijk proces...), tevredenheid met procedures voor de rechtbank (taalgebruik, procedurefouten...), en tevredenheid met het optreden van verschillende actoren (advocaten, rechters...). In het burgerrechtelijk luik wordt onder meer gevraagd naar wat men denkt van het bevestig van kinderen in familiezaken, het aanduiden van deskundigen, en het inschakelen van lekenrechters. In het strafrechtelijk luik wordt gepeild naar de mening over het optreden van de parketmagistraten, de voorwaardelijke invrijheidsstelling, en de bestraffing van misdrijven. In het luik achtergrondkenmerken wordt onder meer gevraagd naar de leeftijd van de respondent, de nationaliteit van de respondent en van zijn ouders, scholingsniveau, tewerkstelling, burgerlijke staat, gezinssamenstelling, gezinsinkomen, levensbeschouwing, politieke voorkeur, en mediagebruik (frequentie waarmee men naar het journaal kijkt en welke krant men leest). Ten slotte wordt in het strafrechtelijk en het burgerrechtelijk luik ook gepeild naar persoonlijke ervaringen met strafrechtelijke en burgerrechtelijke dossiers.

Uit onderzoek is gebleken dat de antwoorden op opinievragen gevoelig zijn voor de wijze waarop de vragen worden verwoord en voor de context waarin ze zijn opgenomen. De vragenlijst werd dan ook in overeenstemming met de in de methodologie van het survey-onderzoek geldende regels opgesteld (Billiet & Waage, 2003). Ver-

der werd beslist om de algemene vragen steeds te laten volgen door specifieke vragen. De algemene vraag is immers zeer gevoelig voor de vragen die eraan voorafgaan. Ook begint de vragenlijst met gemakkelijke vragen om respondenten niet af te schrikken. Om te vermijden dat respondenten al te gemakkelijk gaan vluchten in een "geen mening" alternatief, werd op deze mogelijkheid slechts gewezen bij het begin van een blok vragen, en werd ze niet bij elke vraag herhaald. Het middenalternatief, dat een neutraal antwoord toelaat, doch eveneens mogelijk maakt dat de respondent in deze antwoordmogelijkheid 'vlucht', werd nooit aangeboden. De antwoordcategorieën werden dus steeds zo geformuleerd dat de respondent een standpunt diende in te nemen.

4. Enkele resultaten op nationaal vlak

Een representatieve steekproef uit de Belgische bevolking (N = 3200) werd telefonisch bevraagd. De percepties van de burger over justitie en haar werking werden geordend naar de volgende thema's: de werking van het gerechtelijk apparaat in zijn geheel, het werk van de verschillende actoren binnen justitie, het verloop van een rechtszaak, de toegankelijkheid van justitie, het oplossen van geschillen, en de contacten met de actoren uit de gerechtelijke wereld. De resultaten van dit onderzoek hebben aangetoond dat het vertrouwen van de burger in justitie in België laag is. Bijna twee op drie (57%) van de bevraagde burgers verklaarden inderdaad dat ze weinig of geen vertrouwen hebben in Justitie. Uit de survey bleek verder dat het vertrouwen in justitie in België daalt met de leeftijd, maar stijgt met het opleidingsniveau of het inkomen. Er kunnen ook verschillen worden waargenomen naargelang het geslacht, de burgerlijke staat, het feit of men al dan niet betaald werk heeft, en de religieuze overtuiging. Er blijken ook verschillen te zijn naargelang de regio: Vlamingen hebben een iets minder negatieve houding dan de inwoners van het zuiden van het land.

4.1 HET VERTROUWEN IN JUSTITIE IN HET ALGEMEEN
Uit de antwoorden op de vraag 'Kan u mij in het algemeen zeggen of u vertrouwen heeft in justitie of niet?', waarop met ja, eerder wel, neen, eer-

der niet, kon worden geantwoord blijkt dat op nationaal niveau meer dan 55% van de bevroagden geen of eerder geen vertrouwen heeft in justitie. Bovendien tonen de resultaten aan dat het vertrouwen in justitie vermindert met de leeftijd en kleiner is als men reeds een persoonlijke ervaring heeft gehad met justitie op burgerrechtelijk of strafrechtelijk vlak. De respondenten werd ook gevraagd naar hun vertrouwen in een aantal instellingen: het onderwijs, het parlement, de pers, de politie en de kerk. Onderstaande tabel vergelijkt de gemiddelde antwoorden: de cijfers variëren van 1 tot 4, waarbij 1 het meest positieve antwoord is en 4 het meest negatieve. Het 'neutrale' antwoord situeert zich op waarde 2,5.

Tabel. Het vertrouwen in verschillende instellingen:

	Gemiddelde	Standaard- afwijking	Rangorde
Onderwijs	1,48	0,85	1
Politie	2,07	1,05	2
Parlement	2,34	1,09	3
Justitie	2,64	1,08	4
Pers	2,70	1,04	5
Kerk	2,72	1,22	6

In termen van vertrouwen neemt justitie dus slechts de vierde plaats in. Van de bevroagde personen die een mening hebben uitgedrukt, verklaarde 87,1% vertrouwen te stellen in het onderwijs (antwoorden: 'ja' of 'eerder wel'), 69,6% in de politie, 55,9% in het parlement, 42,6% in justitie, 41% in de kerk en 40,8% in de pers.

4.2 DE WERKING VAN HET GERECHTELIJK APPARAAT
De burgers vinden massaal dat *justitie niet voldoende informatie verschaft over haar werk*. Met de stelling 'Justitie geeft voldoende informatie over haar werking' ging 52,4% van de respondenten 'niet akkoord', en 23,1% 'eerder niet akkoord'. Slechts 10,3% ging 'akkoord' en 8,3% 'eerder akkoord' (5,9% geen mening). De respondenten toonden zich kritischer naarmate ze hoger opgeleid waren of als ze een burgerrechtelijke of strafrechtelijke ervaring achter de rug hadden. In dezelfde lijn vond men ook dat het *juridisch taalgebruik* onvoldoende duidelijk is. Met de

stelling 'de juridische taal is voldoende duidelijk' ging een grote meerderheid van respondenten niet akkoord (50% 'niet akkoord' en 22,4% 'eerder niet akkoord'). Slechts 16,9% van de bevroegden ging 'akkoord' en 9% 'eerder akkoord' (1,8% 'geen mening'). Paradoxaal genoeg zijn de meningen inzake de duidelijkheid van het juridisch taalgebruik negatiever naarmate het opleidingsniveau stijgt, terwijl net deze bevolkingsgroep het best uitgerust zou moeten zijn om deze specifieke terminologie te begrijpen.

Een en ander wijst er op dat de burger een meer zichtbare justitie wenst. Daartegenover staat dat naar aanleiding van federale verkiezingen de *programmapunten van politieke partijen met betrekking tot justitie* slechts weinig werden geraadpleegd, terwijl ze kunnen worden beschouwd als kern van mogelijke veranderingen.

Met de stelling 'Wanneer een persoon als partij betrokken wordt in een rechtszaak, zal hij een eerlijk proces krijgen', ging twee derde van de respondenten (34,9%) die een mening uitdrukken 'akkoord' (34,9%) of 'eerder akkoord' (29,7%); 16,9% ging 'eerder niet akkoord', 15,7% 'niet akkoord' en 2,8% drukte zijn geen mening uit. Slechts 40% van de bevroegden ging echter akkoord met de volgende stelling: 'De meeste beslissingen zijn rechtvaardig'. Bijna de helft van de respondenten bestempelde de afloop van een proces over het algemeen niet als rechtvaardig. Een meerderheid van de respondenten was het niet eens met de stelling dat 'iemand moet kunnen worden vrijgesproken indien de procedure niet nageleefd wordt'. Het lijkt hier essentieel het conceptueel verschil tussen 'justitie als systeem' en 'justitie als waarde', synoniem van rechtvaardigheid, te onderstrepen.

Een andere stelling betrof de toegankelijkheid van justitie. Met de stelling 'De burger kan gemakkelijk een zaak voor de rechtbank brengen' verklaarde 38% van de bevroegden zich akkoord, 18,3% 'eerder akkoord', 17,9% 'eerder niet akkoord' en 19,6% 'niet akkoord', terwijl 6,3% van de bevroegden zich hierover niet uitsprak. Zes van de tien respondenten die hun mening gaven, drukten dus een positieve mening uit. Het lijkt dat, hoe hoger het opleidingsniveau, des te

minder men ervan overtuigd is dat het gemakkelijk is een zaak voor de rechtbank te brengen.

Justitie wordt ook te traag bevonden. De traagheid van justitie lijkt inderdaad een belangrijke verklaring voor het gebrek aan vertrouwen van de burgers in justitie. De meningen op dit punt waren erg duidelijk: niet minder dan 97% van de bevroegden ging akkoord met deze bewering.

Een dubbele vraag handelde over het snelrecht. Met de stelling 'Het snelrecht is een goede zaak' ging 67,1% van de respondenten akkoord, 15,6% eerder akkoord, 5,2% eerder niet akkoord en 8,9% niet akkoord (geen mening: 3,1%). Een grote meerderheid van respondenten (meer dan 80%) stemde dus in met de uitspraak. Met betrekking tot de tweede stelling 'Het snelrecht leidt tot meer verkeerde beslissingen' waren de houdingen meer verschillend: 42,4% verklaarde hiermee akkoord te gaan (22,5% 'akkoord' en 19,9% 'eerder akkoord'), 43,7% verklaarde hiermee niet akkoord te gaan (26,9% 'niet akkoord' en 16,8% 'eerder niet akkoord'). Nogal wat respondenten vertolkten geen mening (13,9%).

4.3 DE ACTOREN BINNEN JUSTITIE

In het onderzoek werden drie actoren onderscheiden: advocaten, rechters en parketmagistraten. Elk van deze actoren vormde het object van een dubbele bevraging die enerzijds betrekking had op de gelijkheid van behandeling van mensen en anderzijds op de dossierkennis. Inzake de gelijkheid van behandeling van de burgers, worden advocaten het meest negatief beoordeeld, terwijl het parket als minst gekend van de drie, minder negatief beoordeeld wordt en rechters de middenpositie innemen. 'Met de uitspraak' Advocaten hebben voldoende kennis van hun dossiers' ging twee derde van de respondenten akkoord (33,5% 'akkoord' en 26,9% 'eerder akkoord'). Telkens 13% ging 'eerder niet akkoord' of 'niet akkoord'. Opgemerkt dient te worden dat 12,8% van de respondenten 'geen mening' had. Met betrekking tot de vraag 'Advocaten behandelen al hun cliënten op gelijke wijze' was twee derde van de respondenten van mening dat dit niet het geval is. Slechts 12,1% ging 'akkoord' met deze uitspraak, en 13,6% 'eerder akkoord'. Bij de negatieve meningen ging 18,5% 'eerder niet

akkoord' en 43,3% 'niet akkoord'. Ook hier was het aantal mensen dat 'geen mening' heeft hoog: 12,5%. Op de stelling 'De parketmagistraat, dit is de persoon die moet beslissen om een zaak al dan niet voor de rechtbank te brengen, kent een dossier goed genoeg om een juiste beslissing te kunnen nemen', lagen de antwoorden verdeeld als volgt: 33% van de bevroegde personen ging 'akkoord', 23,4% 'eerder akkoord', 13,9% 'eerder niet akkoord' en 12,9% 'niet akkoord'. Rond de tweede stelling met betrekking tot de parketmagistraat 'De parketmagistraat, dit is de persoon die moet beslissen om een zaak al dan niet voor de rechtbank te brengen, behandelt iedereen op gelijke wijze' waren de meningen verdeeld. Enerzijds ging 20,9% van de respondenten 'akkoord' en 20,3% 'eerder akkoord', anderzijds ging 16% 'eerder niet akkoord' en 25,9% 'niet akkoord' (geen mening: 16,9%). Met de stelling 'Rechters hebben voldoende kennis van hun dossiers' stemde een meerderheid in: 31% ging 'akkoord', 24,1% 'eerder akkoord', 13,1% 'eerder niet akkoord' en 18,6% 'niet akkoord'. Het aantal mensen zonder mening was hoog (13,1%). Met de tweede stelling 'Rechters behandelen alle burgers op gelijke wijze' ging de meerderheid niet akkoord (36% 'niet akkoord en 15,8% 'eerder niet akkoord'), en slechts een minderheid akkoord (18,2% 'akkoord', 18,6% 'eerder akkoord'). Het percentage van mensen zonder mening bedroeg 11,4%.

4.4 HET VERLOOP VAN EEN ZAAK EN DE OPLOSSING VAN GESCHILLEN IN BURGERLIJKE ZAKEN EN STRAFZAKEN

De vragenlijst bevatte een vraag met betrekking tot bemiddeling: 'In een burgerlijke zaak kunnen de partijen ook onderling naar een oplossing zoeken, onder toezicht van een rechter. Bent u voorstander, eerder voorstander, eerder tegenstander of tegenstander van deze manier om conflicten op te lossen?' Een grote meerderheid van respondenten sprak zich uit in het voordeel van bemiddeling: 67,7% verklaarde zich 'gunstig gezind' en 23,6% 'eerder gunstig gezind'. Mensen met een hoog inkomen stonden er positiever tegenover dan mensen met een laag inkomen. Naast een vraag over bemiddeling in het burgerlijk recht werd ook een vraag gesteld over bemiddeling in strafzaken: 'De mogelijkheid tot bemiddeling is een goede zaak'. Bijna drie vierde van de

bevroegden antwoordde positief. Inzake strafzaken werden de respondenten overigens ook bevroegd naar wat ze van alternatieve straffen vinden. Meer dan drie respondenten op vier toonden zich voorstander van dit soort praktijk.

Bepaalde antwoorden van de respondenten in de kwantitatieve analyse suggereren dus dat de burger vragende partij is voor een andere vorm van justitie. Hij drukt immers een voorkeur uit voor bemiddeling en alternatieve straffen. Bovendien lijken de standpunten van de respondenten inzake gevangenisstraffen en repressiemaatregelen bij jeugddelinquentie in dezelfde richting te gaan. Respondenten met een hoog opleidingsniveau staan positiever tegenover een dergelijke procedure dan respondenten met een lager opleidingsniveau. Hetzelfde geldt voor bemiddeling in strafzaken. Ook tegenover alternatieve straffen staat de publieke opinie zeer positief. De respondenten die positief staan tegenover alternatieve straffen staan ook positief tegenover bemiddeling. De meningen zijn over het algemeen pro invoering ervan.

De antwoorden met betrekking tot de participatie van de bevolking aan justitie geven aan dat het de wens is van de burger dat justitie wordt 'open gegooid'. Zo zijn de meningen over de lekenrechters in civiele zaken eerder gunstig. Ook tegenover volksjury's stonden de respondenten eerder positief. We zien dus een wens van de burger om de macht van de rechters en van de professionals binnen het rechtssysteem wat in te perken. Waar de burger voorstander blijft van de aanduiding van experts, lijkt hij minder plaats te willen laten voor de rechter.

5. Beperkingen van de justitiebarometer

1. Net zoals in de andere surveys werd onder meer vastgesteld dat mensen met minder opleiding qua houding tegenover justitie en bestraffing verschillen van mensen met een hogere opleiding, dat jongeren verschillen van mening van ouderen, en dat de opinie varieert naargelang de politieke en ideologische keuzes die de betrokkenen maken. Waarom dit zo is, met andere woorden, welke verklaringen daarvoor kunnen worden aangedragen en welke betekenis- sen daaraan moeten worden gehecht, maken surveystudies evenwel niet duidelijk. Bovendien

blijkt dat ook in de vakliteratuur nauwelijks verklaringen aangereikt worden. Een kwalitatieve onderzoeksaanpak, die betrokkenen aan het woord laat, is noodzakelijk om de gevonden verschillen te exploreren, te nuanceren, en beter te begrijpen, en op methodologisch vlak suggesties te formuleren om de gebruikte instrumenten aan te passen, door bepaalde vragen of modules toe te voegen of anders te formuleren.

In aanvulling op de justitiemonitor verrichte de onderzoeksequipe van de KU Leuven in samenwerking met de universiteit van Luik daarom een kwalitatief onderzoek in vier gerechtelijke arrondissementen, twee in Vlaanderen (Dendermonde en Antwerpen) en twee in Wallonië (Charleroi en Marche-en-Famenne). In een eerste fase werden in elk van deze gerechtelijke arrondissementen focusgroepen georganiseerd met burgers. Deze groepen werden samengesteld in functie van een aantal kenmerken (leeftijd, opleidingsniveau en ervaring met justitie), die significant samenhangen met de houding tegenover justitie. In een tweede fase werden de resultaten van deze focusgroepen voorgelegd aan focusgroepen met professionals uit de justitiële sector (advocaten, rechters, parketmagistraten en justitieassistenten). In totaal werden 40 focusgroepen georganiseerd. Via deze focusgroepen werd gepoogd meer inzicht te verkrijgen in de mate waarin en de redenen waarom de respondenten zich (on)tevreden toonden over justitie, en in de mate waarin zij mogelijkheden tot verbetering zagen. Via dit kwalitatieve onderzoek begrijpen we nu bijvoorbeeld dat de stelling 'de burger wenst meer informatie over justitie' concreet betrekking heeft op het soort advocaat dat de betrokkene nodig had om zijn zaak te pleiten, de kostprijs van de zaak, en duur ervan. De 'nood aan een betere bejegening en behandeling van de klanten van justitie' kunnen we dank zij de focusgroepen vertalen als een nood aan onthaal in de justitiepaleizen, een nood aan een rechter die 'luistert' naar de rechtsonderhorige en hem niet negeert, en aan een advocaat die zijn cliënt 'steunt' in plaats van hem volledig buiten spel te zetten. Op de vraag hoe de verschillen tussen jongeren en ouderen, mensen met en zonder ervaring met justitie, en hoog- en laag opgeleiden kunnen verklaard worden, bood

het kwalitatief onderzoek nog te weinig antwoord.

2. Met een "justitiebarometer" kan een scherpe foto worden gemaakt van de houding van de Belgische bevolking ten aanzien van justitie. Om een algemener beeld te verwerven is het evenwel nodig om op verschillende tijdstippen een gelijkaardige foto te maken. Op die manier ontstaat bijna vanzelf een film, die toelaat de gelijknissen en de verschillen doorheen de tijd te vatten. Vandaar het belang om dit onderzoek, dat een zogenaamde "nulmeting" heeft uitgevoerd, op recurrente wijze, op herhaalde en geregelde tijdstippen in de toekomst dus, opnieuw uit te voeren. Het recurrent toepassen van deze survey maakt het mogelijk om aan de hand van de bekomen resultaten een aantal tendensen vast te stellen, deze te bevestigen of tegen te spreken, en op die manier het inzicht in bepaalde problemen te doen toenemen. Deze wetenschappelijke kennis kan op haar beurt een bijdrage leveren tot de optimalisering van het beleid inzake justitie.

3. Een laatste bemerking betreft de vraag wat men uiteindelijk met de resultaten van een dergelijke peiling wil aanvangen. Volgens sommigen is het een uitstekende zaak is om rekening te houden met de mening van de bevolking, en moeten de resultaten onmiddellijk aanleiding geven tot aanpassingen van het justitieel beleid. Anderen zijn dan weer als de dood voor een populistisch beleid dat zich rechtstreeks laat leiden door publieke opinieonderzoek (zie vb. De Orde van de Dag, maart 2005, afl. 29 rond Publieke opinie, democratie en beleid). Beide benaderingen, hoe verschillend ook qua resultaat, baseren zich op dezelfde vooronderstelling, namelijk dat publieke opinieonderzoek voldoende eenduidige boodschappen oplevert. Dit is echter slechts zelden het geval. In vele, en zelfs de meeste gevallen, zijn de onderzoeksresultaten helemaal niet eenduidig en vinden we verschillende, en zelfs elkaar tegensprekende, houdingen en voorstellen. Indien dergelijke meerduidige meningen zouden vertaald worden in eenduidige beleidsopties, dan bestaat het gevaar dat de onderzoeksresultaten selectief worden aange-